

1980-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretinin Gelişim Seyri

Nurdan MAZLUM*

Özet

1980 sonrasında yaşanan gelişmeler Türkiye ekonomisini olumlu yönde etkilemiştir. İhracata yönelik sanayileşme politikası ve yapısal değişimler gayrisafi millî hasıla ile istihdamı yükseltmiştir. Yeni ekonomi politikasının uygulamaya konulması, tarım sektörünün ülke ekonomisine olan katkısını azaltırken, sanayi ve hizmet sektörünün ekonomiye olan katkısını artırmıştır. Sektörel yapı içinde ülke ekonomisine en çok katkı sağlayan sektör ise hizmet sektörü olmuştur. Sanayileşme politikasıyla ekonomide başlayan iyileşme Türkiye'nin dış ticaretinin gelişiminde de etkili olmuştur. Yapısal değişim içinde yer alan liberal ekonomi politikasıyla 2018 yılına kadar olan 36 yıllık süreçte ihracatta 57 kat, ithalatta ise 28 kat büyüme gerçekleşmiştir. Tarım sektörü ihracatta 1980'li yıllara kadar sektör içinde belirleyici olurken, sonraki süreçlerde sanayi sektörünün ihracata olan katkısının artması, sektörel yapı içinde ilk sırada yer almasına neden olmuştur. İthalat kapsamında düşünüldüğünde sektörel yapı içinde en etkili olan sektörler, sanayi ve onu takiben madencilik şeklinde sıralanmıştır. Bu çalışma Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmelerin dış ticareti nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Büyüme, İthalat, İhracat, GSMH.

JEL Sınıflama Kodları: F40, O40, G01

Economy And Development Course Of Foreign Trade In Turkey Between The Years 1980 And 2020

Abstract

Developments in Turkey after 1980 had a positive effect on the economy. Export-oriented industrialization policy and structural changes have increased gross national product and employment. With the introduction of new economic policies, the contribution of the agricultural sector to the country's economy has decreased while the contribution of the industry and the service has increased. The sector that contributed the most to the national economy within the sectorial structure was the service sector. Improvement in the economy beginning with industrialization policy has been effective in the development of Turkey's foreign trade. With the liberal economic policy included in the structural change until 2018, there has been a growth of 57 times in exports and 28 times in imports. While the agricultural sector became a determinant in the sectorial structure until 1980, the increase in the contribution of the industrial sector to exports in subsequent processes resulted in the fact that it ranked first in the sectorial structure. When import is considered, the most effective sector within the sectorial structure has been the industry and then the mining sector. This study has been prepared in order to determine how the developments in the economy affect foreign trade.

Keywords: Economy, Growth, Import, Export, GNP.

JEL Codes: J12, K12, K40.

* Öğr. Gör. Avrasya Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Lojistik Bölümü, nurdan.mazlum@avrasya.edu.tr

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi dünya siyaseti ve ekonomisini derinden etkilemiş iki önemli savaşın ardından 1923 yılında kurulan bir ülke olması nedeniyle o yıllarda ekonomik açıdan çok iyi bir durumda değildi. Yıllar içinde uygulanan ekonomi politikaları neticesinde birtakım iyileşmeler olmasına rağmen gerek iç politikada gerekse dış politikada yaşanan olumsuzluklar, siyasi ve ekonomik krizler Türkiye ekonomisinin çok iyi bir noktaya ulaşmasında engelleyici faktörler olmuştur. Ülke ekonomisinde 1980 ve sonrası yıllarda uygulanan ekonomi politikaları, uzun vadeli ekonomik düzeni oluşturmaya yönelik politikalar olmuştur (Şennur, 2009: 188). Bu kapsamda 1980 yılında ithal ikameci ekonomi politikasından vazgeçilerek liberal ekonomi adı altında yeni bir ekonomi politikası uygulamaya konularak ekonomi daha sağlam temeller üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. 1980 öncesi ve sonrası dönemlerde ekonomide yaşanan gelişmeler, ülkenin dış ticaretinin olumlu seyrinde önemli faktörler olmuştur. Özellikle liberal ekonomi politikasının uygulamaya konmasıyla birlikte ihracatta önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

2. Yıllar İtibarıyla Türkiye Ekonomisi

Bu bölüm içerisinde 1980-2018 dönemi Türkiye ekonomisinin gelişimi ile gayrisafi millî hasılası ve istihdamının sektörel yapıları incelenmiştir. 1980 yılı sonrası liberal ekonomi politikasının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte Türkiye ekonomisinde meydana gelen iyileşme 1987 yılına kadar devam etmiştir. 1988 yılından itibaren ekonominin büyüme hızı yavaşlamıştır. 1994 yılına kadar ekonomide yaşanan olumsuzlukları gidermek için uygulamaya konulan 5 Nisan Kararları sonucu, 1998 yılına kadar ekonomide olumlu gelişmeler gözlenmiştir. 1999 yılında başlayan ekonomik daralma, 2000 yılında da devam etmiştir.

2000-2010 döneminde Türkiye ekonomisi, 2001 kriziyle Cumhuriyet tarihinin en etkili çöküntüsünü yaşamıştır. Şubat 2001 ekonomik krizinin etkilerini

azaltmak için 2002 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulamaya konulması ile ekonomide başlayan iyileşme, 2008 yılına kadar devam etmiştir. 2008 yılında yaşanan küresel krizin etkisi, 2009 yılında da devam etmiştir. 2010 ve 2011 yıllarında Türkiye ekonomisi iyi bir toparlanma süreci yaşamıştır. 2013 yılında ekonomide başlayan bozulma 2018 yılına kadar devam etmiştir.

Ekonomik yapı içinde ülkenin gayrisafi millî hasılasına en çok katkı sağlayan sektör, hizmet sektörü olmuştur. İstihdama en çok katkı sağlayan sektör ise 1995 yılına kadar tarım sektörü olurken, sonraki yıllarda bu alandaki en etkili iş kolu hizmet sektörü olmuştur.

2.1. 1980-1990 Yılları Arası Türkiye Ekonomisi

Türkiye, 1980 öncesi yaşamış olduğu döviz darboğazından çıkmak, sanayiye ve küçülen ekonomiyi yeniden canlandırmak, ayrıca ülke içi siyasi gerginliği azaltmak için 1980 yılında 24 Ocak İstikrar Kararları'nı almıştır (Bayrak ve Kanca, 2013: 18). Türkiye, 24 Ocak Kararları ile ithal ikameci ekonomi politikasından vazgeçerek liberal ekonomi politikasını benimsemiştir. Liberal ekonomi politikasıyla ihracata yönelik sanayileşme uygulamaları başlatılarak ekonomide yapısal değişikliğe gidilmiştir (Özsoylu, 2016: 142). Yeni ekonomi politikasının uygulamaya konulmasıyla birlikte özellikle döviz alanında yaşanan sıkıntının azaltılması sonucu Türkiye ekonomisi yeniden büyüme sürecine girmiştir (Bayrak ve Kanca, 2013: 18).

Enflasyonu önlemek, kamu harcamalarını azaltmak, ihracatı artırmaya bağlı olarak dış dengeyi sağlamak ve ekonomide serbest piyasa koşullarını oluşturmak amacıyla kabul edilmiş olan 24 Ocak Kararları'na Aralık 1983 ve Ocak 1984'te tamamlayıcı nitelikte olan yeni ekonomik kararlar eklenmiştir (Savrul vd, 2013:70; Ataç, 1999: 314). 1987 yılına kadar eklenen yeni kararların da etkisi ile ekonomideki büyüme oranı artmıştır. Ayrıca Türkiye 1980'li yıllarda Irak ve

İran arasında yaşanan savaşta tarafsızlığını ilan ederek ticaretini geliştirip dış ticaret gücünü artırarak ekonomisine güçlü bir ivme daha kazandırmıştır. 1988-1990 yılları arasında ülke ekonomisinin büyüme hızı yavaşlarken, enflasyon hızı yükselmiş ve gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik artmıştır (Ataç, 1999: 314). Ayrıca faiz oranlarının ve kamu giderlerinin sürekli artış eğiliminde olması, bu artışa bağlı olarak gelirlerin giderleri karşılamaması sonucu borçların borçla kapatılması anlayışı mevcut iç borçlanmayı artmıştır.

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'e saldırması ile ortaya çıkan Körfez Savaşı neticesinde bölgede oluşan kaos ortamı Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Savaşın yaşandığı bölge içinde yer alan pazarların daralması sonucu bölgeyle yapılan ticaret durma noktasına gelmiştir. Ayrıca Güneydoğu'da baş gösteren terör olaylarındaki artış sonucu, savunma alanında yapılan harcamaların çoğalması da Türkiye ekonomisini negatif bir eğilime taşımıştır (Özsoylu, 2016: 168).

2.2. 1990-2000 Yılları Arası Türkiye Ekonomisi

1990 yılında yaşanan Körfez krizi ve 1991 yılında gerçekleşen erken seçimler sonucu enflasyon %71'e, işsizlik oranı %8,2'ye yükselmiştir (Parasız, 1995:174). Türkiye ekonomisi 1992 yılına Körfez krizine paralel olarak, artan kamu açıkları ve enflasyonla birlikte sifıra yakın büyüme ile girmiştir. 1994 yılına gelindiğinde enflasyon artışının devam etmesi, giderlerinin hızla artması, gelir dağılımının bozulması, bütçe açıklarının artması, ithalat ile ihracat arasındaki dengenin ithalat lehine bozulması 1994 finansal krizinin yaşanmasına neden olmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013: 6).

1994 kriziyle ekonomide %6 oranında daralma yaşanırken, enflasyon oranı 1980 sonrası en yüksek seviye olan %125'e yükselmiştir. Kısa bir dönem içinde bozulan döviz piyasaları ile dış

dengeyi yeniden aktifleştirerek kamu açıklarını azaltmak, uzun vadede büyümeyi sağlamak için 1994 yılında 5 Nisan Kararları yayımlanmıştır (Karaçor ve Alptekin, 2006: 311).

1994 krizi nedeniyle yayımlanan 5 Nisan Kararları ilk etapta olumlu etkiler oluşturmuş, bu kapsamda kamu açıkları azalmış, kur kontrol altına alınmış, döviz rezervlerinde kısmi artış meydana gelmiş ve ekonomi bir nebze de olsa rahatlamıştır (Parasız, 2001: 404).

5 Nisan Kararları'nın uygulamaya konulmasıyla ekonomide başlayan büyüme 1998 yılına kadar devam etmiş ve enflasyon %69'a, işsizlik oranı ise %6,9'a kadar gerilemiştir. 1999 yılında yaşanan Marmara depreminin de etkisiyle enflasyon tekrar yükselişe geçmiştir.

2000 yılında ekonomide yaşanan olumsuzlukları azaltmak için enflasyonu düşürme programı yapılmıştır. Programın uygulamaya konulması sonucu enflasyon %68,8'den %39'a kadar gerilemiş olmasına rağmen 2001 yılında ülkede yaşanan finansal kriz, programı sekteye uğratmıştır. 2001 kriziyle birlikte enflasyon %68,5'lik oranla yeniden artış eğilimine girmiş, borsa hızla düşmüş ve faiz oranları bankacılık sektöründe yaşanan sorunlara daimi çözüm bulunamadığı için yeniden yükselmiştir. Krizin önlenmesi amacıyla sabit döviz kuru sistemine son verilerek dalgalı kur sistemine geçilmesi TL'nin yabancı para birimleri karşısında hızla değer kaybetmesine neden olmuştur (Uygun, 2001: 54-55).

2.3. 2000-2010 Yılları Arası Türkiye Ekonomisi

Türkiye ekonomisi, 2001 kriziyle Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden birini yaşamıştır. Bu krizle birlikte ülkede kişi başına düşen gelir azalırken, ekonomide %9'luk bir daralma gerçekleşmiştir. Ayrıca %30'lara gerilemiş olan enflasyon kriz sonrası %70'i aşmış, iç borç stoğu 2000 yılının 4 katına çıkmış ve 1,5

milyon kişi işsiz kalmıştır (Karluk, 2004: 479-480).

Şubat 2001'de yaşanan krizle bankacılık sektörü kur riskinden kaynaklanan kayıplardan ötürü ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmış ve 19 banka kapanmıştır (Turan, 2011: 73). Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin yaşanmasında, istikrar programlarında söz verilen yapısal reformların ertelenmesinin ve gerek yurt içi gerekse yurt dışında oluşan güvensizlik ortamının etkisi olmuştur.

Şubat 2001 ekonomik krizinin etkilerini azaltmak için 2002 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulamaya konulması ile ekonomide başlayan iyileşme 2008 yılına kadar devam etmiştir (Özsoylu, 2016: 262). 2002 yılında %29,8 olan enflasyon oranı 2004 yılında %9,3'e, 2007 yılında da %8,4'e kadar gerilemiştir. 2007 yılında ABD'de yaşanan ekonomik kriz, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de içinde değerlendirildiği gelişmekte olan ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. 2008 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye'yi etkileyen kriz sonrası ekonomik büyüme yavaşlarken enflasyon %10,1'e ve işsizlik oranı ise %11'e yükselmiştir. 2009 yılında krizin etkilerinin devam etmesi sonucu ekonomi %4,7 daralırken, işsizlik oranı ise %14'e yükselmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu).

2.4. 2010 Sonrası Türkiye Ekonomisi

2010 yılında Türkiye ekonomisi iyi bir toparlanma süreci yaşamıştır. Bu toparlanma süreciyle birlikte işsizlik %11,9'a ve enflasyon oranı ise %6,4'e gerilerken, ekonomide %8,5'lik büyüme gerçekleşmiştir. 2011 yılında ise Türkiye ekonomisi %11,1'lik büyüme ile Çin'den sonra en fazla büyüyen ekonomi konumuna gelmiştir. 2012 yılında Türkiye ekonomisindeki büyüme %4,8'lik oranla devam ederken enflasyon %10,5'ten %6,2'ye, işsizlik oranı ise %9,2'ye gerilemiştir. 2013 yılında ekonomide %8,5'lik büyüme gerçekleşmesine rağmen döviz kurundaki hızlı

yükseliş ülke ekonomisinin gelişimini etkileyerek enflasyon ve işsizlik oranlarını artırmıştır. 2014 yılında Türkiye'nin kredi notunda meydana gelen bozulmaların etkisiyle enflasyon %8,2'ye, işsizlik oranı ise %9,9'a yükselmiştir.

2015 yılında dolar kurunun 2,80 TL'ye yükselmesine bağlı olarak birçok işletme iflas etmiş ve işsizlik oranı %10,3'e kadar yükselmiştir. 2016 yılında dolar kurunun 3,00 TL'yi aşması ve Rusya ile yaşanan uçak krizi sonrası Rusya'nın Türkiye'ye ambargo uygulaması ekonomide büyük sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. 2018 yılı ise Türkiye ekonomisinde krizin yaşandığı bir yıl olarak kaydedilmiştir. ABD ile yaşanan siyasi gerginliklere bağlı olarak doların 7,00 TL'yi aşması sonucu şirketler art arda konkordato ilan etmiş, enflasyon son 15 yılın zirvesi olan %20,3'e kadar yükselmiştir. Merkez Bankası ise yükselen enflasyon değerini ve dolar kurunu düşürmek için faiz artırımına gitmiştir.

2.5. GSMH'nin Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı

TÜİK'ten alınmış olan verilere göre 2004 yılında Türkiye'nin cari fiyatlarla 577 milyar TL olan gayrisafi millî hasılası sürekli artış göstererek 2018 yılında 3 trilyon 724 milyar TL'ye ulaşmıştır. Ekonomik faaliyetler grubunda yer alan tarım sektörünün 2004 yılında gayrisafi millî hasılaya olan katkısı 54,3 milyar TL ile %9,4 olurken, sanayi sektörünün katkısı 145 milyar TL ile %25,1 ve hizmet sektörünün katkısı ise 304,8 milyar TL ile %52,8 olmuştur. 2018 yılına gelindiğinde tarım sektörünün gayrisafi millî hasılaya olan katkısı %5,8'e gerilerken, sanayi sektörünün payı %29,5'e ve hizmet sektörünün payı ise %54,3'e yükselmiştir. 2004-2018 döneminde gayrisafi millî hasılaya en çok katkı sağlayan sektör %50'lik payla hizmet sektörü olurken onu %20'lik payla sanayi sektörü takip etmiştir. Gayrisafi millî hasılaya en az katkı sağlayan sektör ise tarım sektörü olarak kaydedilmiştir.

Tablo 1: Gayrisafi Millî Hasılanın Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon TL)

Yıl	Tarım	Pay	Değişim	Sanayi	Pay	Değişim	Hizmet	Pay	Değişim	Vergi	Pay	Değişim	GSMH
2004	54.365	9,4	-	145.005	25,1	-	304.887	52,8	-	72.765	12,6	-	577.023
2005	62.349	9,3	14,6	170.459	25,3	17,5	355.501	52,8	16,6	85.392	12,6	17,3	673.702
2006	64.415	8,1	3,3	206.057	26,1	20,8	419.780	53,2	18,0	98.973	12,5	15,9	789.227
2007	66.197	7,5	2,7	232.941	26,5	13,0	481.118	54,6	14,6	100.204	11,4	12,4	880.460
2008	74.451	7,5	12,4	260.996	26,2	12,0	550.190	55,3	14,3	109.143	11,0	8,9	994.782
2009	81.234	8,1	9,1	240.365	24,0	-7,9	569.482	57,0	3,5	108.109	10,8	-0,9	999.191
2010	104.703	9,0	28,8	285.383	24,6	18,7	629.823	54,2	10,5	140.103	12,0	29,5	1.160.013
2011	114.838	8,2	9,6	375.613	27,0	31,6	736.243	52,8	16,8	167.781	12,0	19,7	1.394.477
2012	121.692	7,8	6,0	420.266	26,7	11,8	843.453	53,7	14,5	184.259	11,7	9,8	1.569.672
2013	121 709	6,7	0,01	501 220	27,7	19,2	962 395	53,2	14,1	224 388	12,4	21,7	1 809 713
2014	134 724	6,6	10,6	576 440	28,1	15,0	1 097 024	53,7	13,9	236 275	11,5	5,2	2 044 465
2015	161 447	6,9	19,8	652 582	28,0	13,2	1 246 695	53,3	13,6	277 920	11,9	17,6	2 338 647
2016	161 304	6,2	0,08	735 168	28,2	12,6	1 402 423	53,8	12,4	309 629	11,9	11,4	2 608 525
2017	189 193	6,1	17,2	908 455	29,2	23,5	1 659 105	53,3	18,3	353 894	11,4	14,2	3 110 650
2018	216 666	5,8	14,5	1 097 683	29,5	20,8	2 020 863	54,3	21,8	389 174	10,4	9,9	3 724 387

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2520

2004-2018 yılları arasında tarım sektörü içerisinde en fazla büyüme %28,8'lik oranla 2010 yılında gerçekleşirken, sanayi sektöründeki en fazla büyüme %31,6'lık oranla 2011 yılında ve hizmet sektöründeki en fazla büyüme ise %21,8'lik oranla 2018 yılında gerçekleşmiştir.

2.6. İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı

Aktif nüfus, bir ülkede çalışma çağındaki olan 15 ila 64 yaş aralığında bulunan tüm bireyleri kapsamaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini gösteren özelliklerden biri de aktif nüfusun oranı ve bu oran içerisinde ekonomik faaliyet grubu olan tarım, sanayi ve hizmet sektöründe istihdam edilen nüfus sayısıdır. Sektörler içerisinde yer alan istihdam oranları ülkelerin ekonomik yapıları ve gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi vermektedir (Özgür, 1992: 1). Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun çoğunluğu tarım sektöründe çalışırken, gelişmiş olan ülkelerde ise nüfusun çoğunluğu sanayi ve hizmet sektöründe çalışmaktadır.

Tablo 2: İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı (%)

Yıl	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %	Toplam
1990	8.691	3.736	6.111	18.538	46,8	20,1	32,9	100
1995	8.633	4.429	6.831	19.893	43,3	22,2	34,3	100
2000	7.103	5.061	8.425	20.557	34,5	24,6	40,9	100
2005	5.014	5.338	9.281	19.633	25,5	27,2	47,3	100
2010	5.084	6.049	10.725	21.858	23,3	27,7	49,1	100
2011	5.412	6.522	11.332	23.266	23,3	28,0	48,7	100
2012	5.301	6.620	12.016	23.937	22,1	27,7	50,2	100
2013	5.204	6.869	12.528	24.601	21,2	27,9	50,9	100
2014	5.470	7.228	13.235	25.933	21,1	27,9	51,0	100
2015	5.483	7.246	13.891	26.621	20,6	27,2	52,2	100
2016	5.305	7.283	14.617	27.205	19,5	26,8	53,7	100
2017	5.464	7.478	15.246	28.189	19,4	26,5	54,1	100
2018	5.297	7.666	15.774	28.738	18,4	26,7	54,9	100

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2263 ; (Arısoy, 2005: 45-67)

1990 yılında en çok istihdam sağlanan sektör %46,8'lik oranla tarım sektörü olurken, istihdamın en az istihdamın sağlandığı sektör ise %20,1'lik oranla sanayi sektörü olmuştur. İstihdamın sektörel yapısı içinde tarım sektörünün payı sürekli azalırken, sanayi ve hizmet sektörünün payı ise artış göstermiştir. Bu kapsamda istihdamın tarım sektörü içindeki payı 1990 yılında %46,8 olurken 2018 yılına gelindiğinde bu oran %18,4'e gerilemiştir. Sanayi sektörünün istihdam içindeki yeri ise 1990 yılında %20,1 olurken 2011 yılında %28,0 ile en yüksek orana ulaşmış fakat 2018 yılına kadar %26,7'ye gerilemiştir. Hizmet sektörünün istihdam içindeki payı ise 1990 yılında %32,9 olurken 2014 yılında %51'e ve 2018 yılına gelindiğinde ise en yüksek oran olan %54,9'a ulaşmıştır.

Mevcut yıllar içinde hizmet sektöründeki istihdam oranının yüksek olması, sanayi ve tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun belli bir bölümünün hizmet sektörüne yöneldiğini göstermektedir.

3. Dış Ticaretin Gelişimi

Dış ticaret, ülke ekonomilerinin gelişmesinde ve ülkeler arası bütünleşmenin gerçekleşmesinde çok önemli bir unsur olarak görülmektedir (Ertekin ve Kutlu, 2000: 224). Türkiye 1980 yılına kadar ithal ikameci dış ticaret politikası izlerken, 1980 sonrası 24 Ocak Kararları ile ihracata yönelik sanayileşme kapsamında dış ticaret politikası izlemiştir (Şennur, 2009:176). 1980 yılında Türkiye'nin dış ticaret hacmi 10,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 24 Ocak Kararları'na bağlı olarak ihracata yönelik sanayileşme politikasının uygulamaya konulması sonucu gerek ihracat gerekse ithalatta başlayan yükseliş dış ticaret hacmini ve açığını artırmıştır. 1986, 1991, 1994, 1998 ve 1999 yıllarında ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler sonucu Türkiye'nin dış ticaret hacmi azalırken 2000 yılına kadar olan diğer yıllarda dış ticaret hacmi artış göstermiştir. 1982 yılında 14,5 milyar dolar olan Türkiye'nin dış ticaret hacmi 2000 yılında 82,2 milyar dolara yükselmiştir. 2001 ve 2009 yılları haricinde yükselişini sürdüren dış ticaret hacmi 2013 yılında tarihinin en yüksek seviyesi olan

403,4 milyar dolara kadar yükselişini devam ettirmiştir. 2014 yılı sonrası gerek ihracat gerekse ithalatta başlayan düşüşler sonucu 2018 yılında Türkiye'nin dış ticaret hacmi 390,9 milyar dolara gerilemiştir.

Tablo 3: 1980-2018 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)

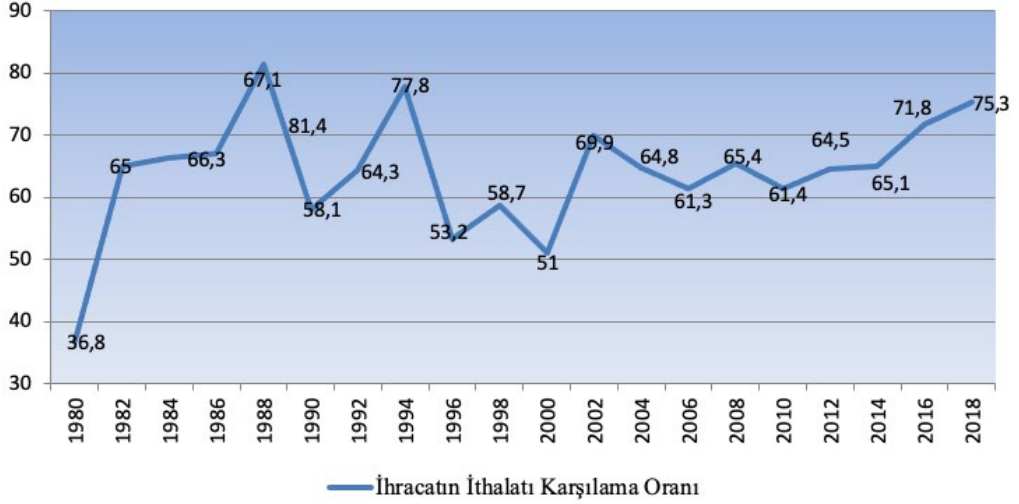
Yıl	İhracat	Değişim %	İthalat	Değişim %	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
1980	2.910.122	28,7	7.909.364	56,0	-4.999.242	10.819.486
1982	5.745.973	22,2	8.842.665	-1,0	-3.096.692	14.588.639
1984	7.133.604	24,5	10.757.032	16,5	-3.623.429	17.890.636
1986	7.456.726	-6,3	11.104.771	-2,1	-3.648.046	18.561.497
1988	11.662.024	14,4	14.335.398	1,3	-2.673.374	25.997.422
1990	12.959.288	11,5	22.302.126	41,2	-9.342.838	35.261.413
1992	14.714.629	8,2	22.871.055	8,7	-8.156.426	37.585.684
1994	18.105.872	18,0	23.270.019	-20,9	-5.164.147	41.375.891
1996	23.224.465	7,3	43.626.642	22,2	-20.402.178	66.851.107
1998	26.973.952	2,7	45.921.392	-5,4	-18.947.440	72.895.344
2000	27.774.906	4,5	54.502.821	34,0	-26.727.914	82.277.727
2002	36.059.089	15,1	51.553.797	24,5	-15.494.708	87.612.886
2004	63.167.153	33,7	97.539.766	40,7	-34.372.613	160.706.919
2006	85.534.676	16,4	139.576.174	19,5	-54.041.499	225.110.850
2008	132.027.196	23,1	201.963.574	18,8	-69.936.378	333.990.770
2010	113.883.219	11,5	185.544.332	31,7	- 71.661.113	299.427.551
2012	152.461.737	13,0	236.545.141	-1,8	- 84.083.404	389.006.877
2014	157.610.158	3,8	242.177.117	-3,8	- 84.566.959	399.787.275
2016	142.529.584	-0,9	198.618.235	-4,2	- 56.088.651	341.147.819
2018	167.920.613	7,0	223.047.094	-4,6	- 55.126.481	390.967.708

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=621

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca sadece 1930 ila 1946 yılları arasında, 1938 yılı hariç olmak üzere, dış ticaret açığı vermemiştir. Günümüze kadar olan diğer tüm yıllarda ithalatın ihracattan fazla gerçekleşmesinden dolayı dış ticaret açığı yaşanmıştır. Özellikle 1980 sonrası Türkiye'nin izlemiş olduğu ekonomi politikası sonucu, ihracatına karşılık ithalatında yaşanan hızlı artışlar ülkenin dış ticaret hacminin artmasında etkili olmuştur.

3.1. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

1980 sonrasında Türkiye'de gerçekleşen ihracat ve ithalat verileri dalgalı bir seyir izlediğinden ihracatın ithalatı karşılama oranı da yıllar kapsamında değişiklik göstermiştir. 1980 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %36,8 olurken bu oran ihracattaki yükselişe bağlı olarak 1982 yılında %65'e ve 1994 yılında da %77,8'e yükselmiştir. 2000 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %51'e kadar gerilemiş olmasına rağmen 2018 yılında bu oran %75,3'e kadar yükselmiştir.

Şekil 1: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046

Türkiye’de 1980 yılından itibaren gerçekleşen dış ticarete, ihracat rakamları ithalat rakamlarından düşük olmuştur. 2018 yılına kadar devam eden süreçte ihracat verilerinin ithalat verilerinden düşük olması nedeniyle ihracat gelirleri ithalat giderlerini karşılayamamıştır.

3.2. İhracatın Gelişimi

1980 sonrasında Türkiye ekonomisinde yaşanan yapısal değişim, ihracatın yükselişinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 1980 yılında alınan 24 Ocak Kararları’nın uygulamaya konulması sonucu 1981 yılında ihracat %61,6 artış göstererek 4,7 milyar dolara yükselmiştir. 1983 ve 1989 yıllarındaki %0,3’lük ve 1986 yılındaki %6,3’lük düşüşler haricinde, Türkiye’nin ihracatı 1998 yılına kadar sürekli artış göstererek 26,9 milyar dolara kadar ulaşmıştır.

1999 yılında ülkemizde yaşanan depremin etkisiyle ihracatımız %1,4 azalarak 26,5 milyar dolara gerilemiştir. 2000 yılından itibaren tekrar yükselmeye başlayan ihracatımız 2008 yılında 132 milyar dolara ulaşmıştır. 2008 yılında ABD’de yaşanan ekonomik krizin Türkiye ekonomisini de etkilemesi sonucu, 2009 yılında ihracatımız %22,6’lık bir düşüş ile 102,1 milyar dolara gerilemiştir. 2010 yılında 113,8 milyar dolarla yükselmeye devam eden ihracatımız, 2012 yılında 152,4 milyon dolara kadar ulaşmıştır. Ekonomide yaşanan olumsuzluklar sonucu 2013, 2015 ve 2016 yıllarında ihracatta yaşanan düşüşlere rağmen 2017 yılında gerçekleşen %10’luk ve 2018 yılında gerçekleşen %7’lik büyüme ile ihracatımız 167,9 milyar dolara kadar ulaşmıştır.

Tablo 4: 1980-2018 Dönemi Türkiye İhracatının Gelişimi (Bin Dolar)

Yıl	İhracat	Değişim %	Yıl	İhracat	Değişim %
1980	2.910.122	28,7	2000	27.774.906	4,5
1981	4.702.934	61,6	2001	31.334.216	12,8
1982	5.745.973	22,2	2002	36.059.089	15,1
1983	5.727.834	-0,3	2003	47.252.836	31,0
1984	7.133.604	24,5	2004	63.167.153	33,7
1985	7.958.010	11,6	2005	73.476.408	16,3
1986	7.456.726	-6,3	2006	85.534.676	16,4
1987	10.19.049	36,7	2007	107.271.750	25,4
1988	11.66.024	14,4	2008	132.027.196	23,1
1989	11.624.692	-0,3	2009	102.142.613	-22,6
1990	12.959.288	11,5	2010	113.883.219	11,5
1991	13.593.462	4,9	2011	134.906.869	18,5
1992	14.714.629	8,2	2012	152.461.737	13,0
1993	15.345.067	4,3	2013	151.802.637	-0,4
1994	18.105.872	18,0	2014	157.610.158	3,8
1995	21.637.041	19,5	2015	143.838.871	-8,7
1996	23.224.465	7,3	2016	142.529.584	-0,9
1997	26.261.072	13,1	2017	156.992.940	10,1
1998	26.973.952	2,7	2018	167.920.613	7,0
1999	26.587.225	-1,4			

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=621

3.3. İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı

Türkiye ekonomisinde ihracatın ürün bazında sektörel yapısı; tarım sektörü, sanayi sektörü ve madencilik sektöründen oluşmaktadır. Ülke ekonomisi için büyük öneme sahip olan ihracat verilerini oluşturan sektörlerin dağılımları sayesinde, ülkenin hangi sektörde daha ileri olduğu ve ülke ekonomisine hangi sektörün daha çok katkı sağladığı görülebilmektedir.

Türkiye'deki ihracatın sektörel dağılımında tarım sektörü 1980 yılına kadar diğer sektörlerden daha fazla katkı sağlamış ve ülke ekonomisinde belirleyici sektör olmuştur. 1981 yılından itibaren tarım sektörünün ihracat içindeki payı hızlı bir düşüş sürecine girmiş ve ekonomi üzerindeki etkisini kaybetmeye başlamıştır. 1982 yılında %37'ye gerileyen oran, 2018 yılında %3,3'e kadar düşmüştür.

Ülke ekonomisi için büyük öneme sahip olan sanayi sektörü, 1980 yılına kadar tarım sektöründen sonra ekonomiye en çok katkı sağlayan sektör olmuştur. 1980 yılında ihracat içinde %36'lık orana sahip olan sanayi sektörü 1981 yılından sonra hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. İhracat içinde belirleyici sektör olarak

yükselişini devam ettiren sanayi sektörünün oranı 1982 yılında %60'a, 2000 yılında %91,9'a ve 2018 yılında da %93,9'a kadar yükselmiştir.

İhracatın sektörel yapısı içinde önem arz eden diğer bir sektör de madencilik sektörüdür. 1980 yılında madencilik sektörünün ihracat içindeki oranı %6,6 olurken bu oran 1981 yılından sonra düşüş eğilimine geçmiş ve 2004 yılında %1'e kadar gerilemiştir. 2005 yılından itibaren yükselmeye başlayan madencilik sektörünün ihracat içindeki oranı 2018 yılında %2 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5: Türkiye'de Gerçekleşen İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon Dolar ve %)

Yıl	Tarım	Sanayi	Madencilik	Toplam	Tarım %	Sanayi %	Madencilik %	Yüzde
1980	1.672	1.047	191	2.910	57,4	36,0	6,6	100
1982	2.122	3.448	174	5.745	37,0	60,0	3,0	100
1984	1.749	5.145	240	7.134	24,5	72,1	3,4	100
1986	1.886	5.324	247	7.457	25,3	71,4	3,3	100
1988	2.341	8.943	377	11.662	20,1	76,7	3,2	100
1990	2.249	10.349	326	12.959	17,4	79,9	2,5	100
1992	2.134	12.286	267	14.715	14,5	83,5	1,8	100
1994	2.301	15.518	263	18.106	12,7	85,7	1,5	100
1996	2.153	20.526	369	23.224	9,3	88,4	1,6	100
1998	2.357	24.065	364	26.974	8,7	89,2	1,3	100
2000	1.659	25.518	400	27.775	6,0	91,9	1,4	100
2002	1.754	33.702	387	36.059	4,9	93,5	1,1	100
2004	2.542	59.579	649	63.167	4,0	94,3	1,0	100
2006	3.481	80.246	1.146	85.535	4,1	93,8	1,3	100
2008	3.937	125.188	2.155	132.027	3,0	94,8	1,6	100
2010	4.935	105.467	2.687	113.883	4,3	92,6	2,4	100
2012	5.189	143.194	3.161	152.462	3,4	93,9	2,1	100
2014	6.030	147.066	3.406	157.617	3,8	93,3	2,2	100
2016	5.397	133.595	2.676	142.529	3,7	93,7	1,8	100
2018	5.556	157.705	3.399	167.920	3,3	93,9	2,0	100

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=2¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=3&sayac=5804>

1980-2018 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen ihracatın sektörel yapısı içinde yer alan tarım sektörünün payı, 1980 yılında diğer sektörlerden fazla olmuştur. 1981 yılından itibaren sanayi sektörünün ihracat içindeki payının daha yüksek oranda gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Madencilik sektörünün ise 2004 yılına kadar düşüş eğiliminde olmasına rağmen çok fazla değişmediği ve 2004 sonrasında yükselmeye başladığı gözlenmiştir.

3.4. İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı

Türkiye ekonomisinde ihracatın mal gruplarına göre dağılımı; ara malı, yatırım malı ve tüketim malından oluşmaktadır. 1980-2018 döneminde gerçekleşen ihracatın mal gruplarına göre dağılımına bakıldığında en fazla ihracatın ara mal grubunda yapıldığı, en az ihracatın ise yatırım malı grubunda gerçekleştiği görülmektedir. 1990 yılına kadar ara malın ihracatı tüketim ve yatırım malından yüksek olmuştur. 1990 yılından 2006 yılına kadar tüketim malındaki ihracat diğer mal gruplarından daha fazla gerçekleşmiştir. 2008 yılından 2018 yılına kadar toplam ihracat içinde en büyük paya sahip olan mal grubu ise tekrar ara malı olmuştur.

Tablo 6: Türkiye’de Gerçekleşen İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar ve %)

Yıl	Yatırım Malı	Ara Malı	Tüketim Malı	Diğer	Toplam	Yatırım Malı %	Ara Malı %	Tüketim Malı %	Diğer %	Toplam
1980	49	1.527	1.333	-	2.910	1,7	52,5	45,8	-	100
1982	159	3.310	2.275	-	5.745	2,7	57,7	39,6	-	100
1984	149	3.638	3.345	-	7.133	2,1	51,0	46,9	-	100
1986	149	3.848	3.459	-	7.456	2,0	51,7	46,3	-	100
1988	190	6.391	5.078	1	11.662	1,6	54,9	43,5	-	100
1990	305	5.992	6.661		12.959	2,3	46,3	51,4	-	100
1992	491	6.259	7.959	3	14.714	3,4	42,6	54,0	-	100
1994	736	8.183	9.181	4	18.105	4,0	45,3	50,7	-	100
1996	1.119	9.767	12.317	19	23.224	4,8	42,0	52,0	-	100
1998	1.342	11.251	14.365	15	26.973	5,0	41,8	53,2	-	100
2000	2.175	11.565	13.986	47	27.774	7,8	41,6	50,4	0,2	100
2002	2.790	14.667	18.464	146	36.059	7,7	40,7	51,2	0,4	100
2004	6.531	25.946	30.502	188	63.167	10,3	41,0	48,3	0,3	100
2006	9.423	37.788	37.740	532	85.534	11,0	44,1	44,1	0,6	100
2008	16.725	67.733	47.076	491	132.027	12,6	51,3	35,7	0,4	100
2010	11.771	56.380	45.320	410	113.883	10,3	49,5	39,8	0,4	100
2012	13.733	82.655	55.556	516	152.461	9,0	54,2	36,4	0,3	100
2014	16.107	75.171	65.088	1.243	157.610	10,2	47,7	41,3	0,8	100
2016	15.891	66.890	58.876	871	142.529	11,1	46,9	41,3	0,6	100
2018	19.843	79.264	68.030	782	167.920	11,8	47,2	40,5	0,5	100

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=1¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5803>

1980-2018 döneminde Türkiye’de gerçekleşen ihracatın mal gruplarına göre dağılım payları tablo 6’da gösterilmiştir. Yatırım malının ihracat içindeki payı 1980 yılında %1,7 olurken yıllar içinde sürdürmüş olduğu dalgalı yükseliş sonucu 2018 yılında yatırım malının payı %11,8’e ulaşmıştır. Ara malının ihracat içindeki

payı ise 1980 yılında %52,5 olarak gerçekleşirken 2002 yılında bu oran %40,7 ile döneminin en düşük seviyesine gerilemiştir. 2018 yılında ara malının payı %47,2'ye ulaşmıştır. 1980 yılında ihracat içindeki payı %45,8 olan tüketim malının oranı 2008 yılında %35,7'ye gerilemiş fakat 2018 yılında bu oran %40,5'e kadar yükselmiştir.

3.5. Ülkelere Göre İhracatın Dağılımı

2011 ila 2018 yılları arasında Türkiye'nin en fazla ihracat gerçekleştirdiği ülkeler sıralamasında Almanya birinci ülke olmuştur. Almanya'nın ardından Birleşik Krallık ikinci, İtalya üçüncü ve Irak dördüncü sırada ihracat gerçekleştirilen ülkeler olarak kaydedilmiştir. Tablo 7'de yer alan ülkelere gerçekleştirilen ihracat, yıllar içinde dalgalı bir seyir izlemiştir.

Tablo 7: 2011-2018 Döneminde En Fazla İhracatın Gerçekleştirildiği Ülkeler (Milyon Dolar)

Ülkeler	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011
<i>Almanya</i>	16.136	15.118	13.998	13.417	15.147	13.702	13.124	13.950
<i>Birleşik Krallık</i>	11.106	9.603	11.685	10.556	9.903	8.785	8.693	8.151
<i>İtalya</i>	9.560	8.473	7.580	6.887	7.141	6.718	6.373	7.851
<i>Irak</i>	8.346	9.054	7.636	8.549	6.887	11.948	10.822	8.310
<i>ABD</i>	8.304	8.654	6.623	6.395	6.341	5.640	5.604	4.584
<i>İspanya</i>	7.708	6.302	4.988	4.742	4.749	4.334	3.717	3.917
<i>Fransa</i>	7.287	6.584	6.022	5.845	6.464	6.376	6.198	6.805
<i>Hollanda</i>	4.760	3.864	3.589	3.154	3.458	3.538	3.244	3.243
<i>İsrail</i>	3.894	3.407	2.955	2.698	2.950	2.649	2.329	2.391
<i>Romanya</i>	3.867	3.139	2.671	2.815	3.008	2.616	2.495	2.878
<i>Diğerleri</i>	86 952	82 794	74 782	78 780	91 562	85 496	89 862	72 826
<i>Toplam</i>	167.920	156.992	142.529	143.838	157.610	151.802	152.461	134.906

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=1545

2011 yılında Türkiye'de gerçekleşen ihracatın %10,5'i Almanya'ya yapılırken, %6'sı İngiltere'ye, %5,8'i İtalya'ya, %6,1'i Irak'a ve %3,3'ü ABD'ye yapılmıştır. 2018 yılında ise 167,9 milyar dolar olarak gerçekleşen ihracatımız içinde Almanya'nın payı %9,6 olurken, İngiltere'nin payı %6,6, İtalya'nın payı %5,6 ve ABD'nin payı da %4,9 olmuştur.

3.6. İthalatın Gelişimi

Türkiye'nin 1980 sonrası izlemiş olduğu ekonomi politikası sonucunda sanayi sektöründe kullanılan ithal mal artmıştır. Ekonomi politikasının uygulamaya konulması sonucu 1980 yılında ithalat bir önceki yıla oranla %56 artış göstererek 7,9 milyar dolar olmuştur. 1981 yılında 8,9 milyar dolara yükselen ithalat 1982 ve 1986 yılları hariç diğer yıllarda artış göstererek 1990 yılında 22,3 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo 8: 1980-2018 Dönemi Türkiye'deki İthalatın Gelişimi (Bin Dolar)

Yıl	İthalat	Değişim %	Yıl	İthalat	Değişim %
1980	7.909.364	56,0	2000	54.502.821	34,0
1981	8.933.374	12,9	2001	41.399.083	-24,0
1982	8.842.665	-1,0	2002	51.553.797	24,5
1983	9.235.002	4,4	2003	69.339.692	34,5
1984	10.757.032	16,5	2004	97.539.766	40,7
1985	11.343.376	5,5	2005	116.774.151	19,7
1986	11.104.771	-2,1	2006	139.576.174	19,5
1987	14.157.807	27,5	2007	170.062.715	21,8
1988	14.335.398	1,3	2008	201.963.574	18,8
1989	15.792.143	10,2	2009	140.928.421	-30,2
1990	22.302.126	41,2	2010	185.544.332	31,7
1991	21.047.014	-5,6	2011	240.841.676	29,8
1992	22.871.055	8,7	2012	236.545.141	-1,8
1993	29.428.370	28,7	2013	251.661.250	6,4
1994	23.270.019	-20,9	2014	242.177.117	-3,8
1995	35.709.011	53,5	2015	207.234.359	-14,4
1996	43.626.642	22,2	2016	198.618.235	-4,2
1997	48.558.721	11,3	2017	233.799.651	17,7
1998	45.921.392	-5,4	2018	223.047.094	-4,6
1999	40.671.272	-11,4			

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=621

Türkiye'nin ithalatı, 1991 yılında etkili olan ekonomik kriz sonucu %5,6 ve 1994 yılında yaşamış olduğu diğer bir kriz nedeniyle %20,9 azalmıştır. 1994 yılında 23,2 milyar dolara gerileyen ithalat 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması'nın etkisiyle 1997 yılına kadar yükselişini devam ettirerek 48,5 milyar dolara kadar yükselmiştir. 1999 yılında yaşanan Marmara depremi sonrasında 40,6 milyar dolara gerileyen ithalat, 2000 yılında %34 artış göstererek 54,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılında yaşanan finansal krizin etkisiyle %24 değer kaybederek 41,3 milyar dolara gerileyen ithalat, 2002 yılından itibaren başlayan yükselişle, 2008 yılında 201,9 milyar dolara kadar yükselmiştir. ABD'de yaşanan ekonomik krizin Türkiye ekonomisini etkilemesi sonucu 2009 yılında %30,2 azalarak 140,9 milyar dolara gerileyen ithalat, 2011 yılında 240,8 milyar dolara kadar yükselmiştir. 2012 yılında tekrar düşüş eğilimi gösteren ithalat, ekonomide yaşanan olumsuzluklar sonucu 2018 yılında 223 milyar dolara gerilemiştir.

3.7. İthalatın Sektörlere Göre Dağılımı

1980 ila 2018 yılları arasında Türkiye’de gerçekleşen ithalatın sektörel yapısı içinde, sanayi sektörü ilk sırada yer almıştır. Sanayi sektöründeki dış alımı, madencilik ve takiben tarım sektörleri izlemiştir. 1980 yılında Türkiye’deki ithalatın %59,1’i sanayi sektöründe gerçekleşirken, %39,8’i madencilik sektöründe ve %0,9’u da tarım sektöründe gerçekleşmiştir. İthalatın sektörel dağılımı içindeki payı; sanayi sektöründe %84,2’lik oranla 2016 yılında en yüksek seviyeye ulaşırken, madencilik sektöründe 1982 yılındaki %41,9’luk oran ve tarım sektöründe ise 1990 yılındaki %5,1’lik oranla en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2018 yılına gelindiğinde sanayi sektörünün ithalat içindeki payı %78,9’a, madencilik sektörünün payı %13’e ve tarım sektörünün payı ise %4,1’e gerilemiştir.

Tablo 9: Türkiye’de Gerçekleşen İthalatın Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon Dolar ve %)

Yıl	Tarım	Sanayi	Madencilik	Diğer	Toplam	Tarım %	Sanayi %	Madencilik %	Diğer %	Yüzde
1980	79	4.675	3.154	-	7.909	0,9	59,1	39,8	-	100
1982	189	4.939	3.713	-	8.842	2,1	55,8	41,9	-	100
1984	406	6.728	3.622	-	10.757	3,7	62,5	33,6	-	100
1986	289	8.675	2.138	1	11.104	2,6	78,2	19,2	-	100
1988	300	11.101	2.931	2	14.335	2,1	77,5	20,4	-	100
1990	1.139	16.403	4.211	547	22.302	5,1	73,5	18,9	2,5	100
1992	925	18.005	3.332	607	22.871	4,1	78,7	14,5	2,7	100
1994	884	18.156	3.345	885	23.270	3,8	78	14,4	3,8	100
1996	2.167	35.207	5.081	1.172	43.626	5,0	80,7	11,6	2,7	100
1998	2.126	39.024	3.747	1.022	45.921	4,6	85	8,2	2,2	100
2000	2.124	44.200	7.096	1.080	54.502	3,9	81,1	13	2	100
2002	1.703	41.383	7.192	1.273	51.553	3,3	80,2	14	2,5	100
2004	2.764	80.447	10.980	3.333	97.539	28	82,5	11,3	3,4	100
2006	2.934	110.378	22.033	4.227	139.576	2,1	79,1	15,8	3	100
2008	6.432	150.252	35.649	9.626	201.963	3,2	74,4	17,6	4,8	100
2010	6.489	145.366	25.932	7.753	185.544	3,5	77,3	14	4,2	100
2012	7.502	176.235	42.246	10.459	236.545	3,2	74,5	17,9	4,4	100
2014	8.657	187.742	37.126	8.649	242.177	3,6	77,5	15,3	3,6	100
2016	7.096	167.243	19.008	5.266	198.618	3,6	84,2	9,6	2,6	100
2018	9.334	175.979	28.967	8.764	223.047	4,1	78,9	13	4	100

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=2¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=3&sayac=5804>

1980 ila 2018 yılları arasında Türkiye’de gerçekleşen ithalatın sektörel yapısının gösterildiği tablo 9’da yer alan bilgiler kapsamında sanayi sektörünün ithalat içindeki payının diğer sektörlerden daha yüksek oranda gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Madencilik sektörünün ithalat içindeki payında sert düşüşlerin olduğu, tarım sektöründeki payın ise çok fazla değişmediği gözlenmiştir.

3.8. İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı

Türkiye’de 1980-2018 yılları arasında gerçekleşen ithalatın, mal grupları içindeki dağılımında yatırım malı, tüm yıllarda tüketim malından fazla gerçekleşmiştir. 1980 yılında 797 milyon dolar olan yatırım malının ithalatı, 2002 ve 2008 yılları haricinde diğer tüm yıllarda yükseliş eğiliminde olmuştur. Mal grupları içinde en az ithalatın yapıldığı tüketim malında, ithal edilen ürünlerin miktarı 1980 yılında 363 milyon dolar olurken, 2018 yılında %63 artış göstererek 22,8 milyar dolara ulaşmıştır. 1980 yılında 6,7 milyar dolar olan ara malı ise 2018 yılında 170 milyar dolara ulaşarak tüm yıllarda en fazla ithalatın gerçekleştirildiği grup olmuştur.

Tablo 10: Türkiye’de Gerçekleşen İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar ve %)

Yıl	Yatırım Malı	Ara Malı	Tüketim Malı	Diğer	Toplam	Yatırım Malı %	Ara Malı %	Tüketim Malı %	Diğer %	Toplam
1980	797	6.747	363	-	7.909	10,1	85,3	4,6	-	100
1982	1.237	7.182	423	-	8.842	14	81,2	4,8	-	100
1984	1.405	8.827	523	-	10.757	13,1	82	4,9	-	100
1986	2.332	7.954	813	4	11.104	21	71,6	7,3	-	100
1988	2.547	10.827	957	2	14.335	17,8	75,5	6,7	-	100
1990	4.020	16.152	30	30	22.302	18	72,5	9,4	0,1	100
1992	4.814	16.196	1.773	86	22.871	21	70,8	7,8	0,3	100
1994	5.195	16.663	1.341	99	23.270	22,3	71,6	5,7	0,4	100
1996	10.253	29.114	4.020	238	43.626	23,5	66,8	9,2	0,5	100
1998	10.660	29.906	5.005	348	45.921	23,2	65,1	10,9	0,8	100
2000	11.365	36.009	6.928	199	54.502	20,9	66,1	12,7	0,3	100
2002	8.399	37.655	4.898	600	51.553	16,3	73	9,5	1,2	100
2004	17.397	67.549	12.100	492	97.539	17,8	69,3	12,4	0,5	100
2006	23.347	99.604	16.116	507	139.576	16,8	71,3	11,5	0,4	100
2008	28.020	151.747	21.489	706	201.963	13,9	75,2	10,6	0,3	100
2010	28.818	131.445	24.734	545	185.544	15,5	70,8	13,4	0,3	100
2012	33.925	174.930	26.699	990	236.545	14,3	74	11,3	0,4	100
2014	35.995	176.721	29.006	453	242.177	14,9	73	12	0,2	100
2016	35.918	134.315	27.947	436	198.618	18,1	67,6	14	0,2	100
2018	29.303	170.048	22.878	817	223.047	13,1	76,2	10,3	0,4	100

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=1¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5803>

1980-2018 döneminde Türkiye’de gerçekleşen ithalatın mal gruplarına göre dağılımının gösterildiği tablo 10’da ara malın ithalat içindeki payı en yüksek olurken, tüketim malının payı ise en az olarak gerçekleşmiştir. Yıllar kapsamında mal gruplarının ithalat içindeki payı yükseliş ve düşüşlere bağlı olarak dalgalı bir seyir izlemiştir.

3.9. Ülkelere Göre İthalatın Dağılımı

2011-2018 yılları arasında Türkiye’nin en fazla ithalat yapmış olduğu ülkeler sıralamasında Rusya birinci sırada yer almaktadır. Çin 2015, 2016 ve 2017 yılları hariç Rusya’dan sonra Türkiye’nin en fazla ithalat yaptığı ikinci ülke olurken, Almanya üçüncü, ABD dördüncü ve İtalya ise ithalat yapmış olduğumuz ülkeler sıralamasında beşinci olmuştur. Tablo 11’de yer alan ülkelere gerçekleştirildiğimiz ithalat, yıllar kapsamında dalgalı bir seyir izlemiştir.

Tablo 11: 2011-2018 Döneminde En Fazla İthalatın Gerçekleştirildiği Ülkeler (Milyon Dolar)

Ülkeler	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011
<i>Rusya</i>	21.989	19.514	15.162	20.401	25.288	25.064	26.625	23.952
<i>Çin</i>	20.719	23.370	25.441	24.873	24.918	24.685	21.295	21.693
<i>Almanya</i>	20.407	21.301	21.474	21.351	22.369	24.182	21.400	22.985
<i>ABD</i>	12.377	11.951	10.867	11.141	12.727	12.596	14.130	16.034
<i>İtalya</i>	10.154	11.304	10.218	10.639	12.055	12.884	13.344	13.449
<i>Hindistan</i>	7.534	6.216	5.757	5.613	6.898	6.367	5.843	6.498
<i>Fransa</i>	7.413	8.070	7.364	7.597	8.122	8.079	8.589	9.229
<i>G. Kore</i>	6.343	6.608	6.384	7.057	7.548	6.088	5.660	6.298
<i>B. Krallık</i>	7.446	6.548	5.320	5.541	5.932	6.281	5.629	5.840
<i>Diğerleri</i>	108.665	118.917	90.631	93.021	116.320	125.435	114.030	114.863
<i>Toplam</i>	223.047	233.799	198.618	207.234	242.177	251.661	236.545	240.841

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2888

2011 yılında Türkiye’de gerçekleşen ithalatın %10’u Rusya’dan yapılırken, %9’u Çin’den, %9,5’i Almanya’dan, %6,6’sı ABD’den ve %5,5’i ise İtalya’dan yapılmıştır. 2018 yılında gerçekleştirilen ithalat içinde Rusya’nın payı %9,8 olurken, Çin’in payı %9,2, Almanya’nın payı %9,1 ve ABD’nin payı da %5,5 olmuştur.

4. Sonuç

1980 sonrası Türkiye ekonomisinin gelişimi için önemli adımlar atılmaya çalışılsa da yaşanan ekonomik krizlerinin etkisi ile büyüme 2000 yılına kadar kırılgan bir seyir izlemiştir. 2001 krizi sonrası 2002 yılında toparlanmaya başlayan Türkiye ekonomisindeki büyüme 2008 yılına kadar devam etmiştir. 2002-2008 dönemi ile 2010-2011 yılları arası Türkiye ekonomisi iyi bir büyüme süreci yakalamıştır. 2013 yılından itibaren ekonomik büyümede başlayan kırılganlık, 2018 yılına kadar devam etmiştir. Türkiye ekonomisi 1980 sonrası 1991, 1994, 2001 ve 2009 yıllarında yaşamış olduğu finansal krizlerin etkisi sonucu belirgin ölçüde küçülmüştür. Ülke ekonomisi büyüme dönemleri sonrasında yaşamış olduğu ciddi daralmalar neticesinde istikrarlı bir büyüme gerçekleştirememiştir.

1980-2018 döneminde ekonomide yaşanan gelişmelere bağlı olarak Türkiye'nin dış ticaret hacmi yükselmiş, dış ticaret açığı ise dalgalı bir seyir izlemiştir. 1980 yılında 2,9 milyar dolar olan Türkiye'nin ihracatı, ekonomide yaşanan yapısal değişimin etkisiyle 2018 yılında 57 kat artış göstererek 167,9 milyar dolara yükselmiştir. 1980-2018 döneminde Türkiye'nin ihracatında etkili olan en önemli sektör sanayi sektörü olurken, mal grupları açısından ihracata en çok katkı sağlayan ürün grubu, 1990-2009 yılları hariç, ara malı olmuştur. Türkiye'nin son yıllarda en çok ihracat gerçekleştirdiği ülke Almanya olurken, onu ikinci sırada Birleşik Krallık ve üçüncü sırada da İtalya takip etmiştir. 1980 yılında 7,9 milyar dolar olan Türkiye'nin ithalatı, 2018 yılına gelindiğinde 28 kat artış göstererek 223 milyar dolara ulaşmıştır. İthalatın sektörel dağılımı içinde sanayi sektörünün payı diğer sektörlerden fazla olurken, mal grupları açısından ara malı 1980'den günümüze ithalata en çok katkı sağlayan ürün grubu olmuştur. 2018 yılında Türkiye'nin en fazla ithalat gerçekleştirdiği ülke Rusya olurken, onu Çin ve Almanya takip etmiştir.

Ülke ekonomisinin iyileştirilmesi ve dış ticaretin artırılması için sanayi sektörüne verilen önemin ve yatırımların da artırılması gerekir. Sektör yeni yatırımlarla birlikte üretim açısından daha aktif hale getirilmelidir. İthal ürünlerin üretimi için gerekli teknoloji ve alt yapı oluşturulup ithalat azaltılarak dövizin ülkede kalması sağlanmalıdır. Sanayi sektörüne yapılacak olan yatırımlarla birlikte üretimin artması istihdam açısından, ihracatın artması ise kişi başına düşen gelirin yükselmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Alptekin, V., Karaçor, Z. (2006). "1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi", Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6/11, 311.
- Ansoy, İ. (2005). "Türkiye'de Sanayileşme ve Temel Göstergeler Açısından Sanayinin Gelişimi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14/1, 45-67.
- Ataç, B. (1999). Maliye Politikası, Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını, Eskişehir, 304.
- Bayrak, M., Kanca, O. C. (2013). "Türkiye'de 1970-2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasal Gelişmelerin Seyri", Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 35, 18.
- Eğilmez, M. (2017). "Son 14 Yılda Türkiye Ekonomisi", <http://www.mahfiiegilmez.com/2017/03/son-14-yilda-turkiye-ekonomisi.html> (Erişim Tarihi: 12.06.2020)
- Ertekin, M. S. ve Kutlu, E. (2000). "1980 Sonrası Dönemde Türkiye Dış Ticaretinin Genel Bir Analizi", Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 16 (1-2).
- Karluk, S. R. (2004). Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, 8. Basım, Beta Yayınları, İstanbul.
- Özgür, E. M. (1992). "Türkiye'de Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı", Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafi Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 1.
- Özsoylu, A. F. (2016). Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim, Karahan Kitabevi, 3. Baskı, Adana, 83-168.
- Parasız, İ. (1995). Kriz Ekonomisi ve 1994 Kararları, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ. (2001). Enflasyon Kriz Ayarlamalar, Ezgi Yayınevi, Bursa.

- Savrul, B. K., Özer, H. A., Kılıç, C. (2013). "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 8/1, 56-74.
- Şennur, S. (2009). "Türkiye'de 1990-2006 Yılları Arasında Dış Ticaret-Ekonomik Büyüme İlişkisi", Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 22, 176-188.
- Turan, Z. (2011). "Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 4/1, 56-80.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=2¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=3&sayac=5804> (Erişim Tarihi: 20/04/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 20/06/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=1545 (Erişim Tarihi: 21/06/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=1¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5803> (Erişim Tarihi: 08/05/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, İktisadi Faaliyet Gruplarına Göre İstihdam, http://www.tuik.gov.tr/PrestatistikTablo.do?istab_id=2263 (Erişim Tarihi: 12/06/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, İktisadi Faaliyetlere Göre Gayrisafi Millî Hasıla, http://www.tuik.gov.tr/PrestatistikTablo.do?istab_id=2520 (Erişim Tarihi: 15/06/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Ülkelere Göre Yıllık İthalat, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2888 (Erişim Tarihi: 26/06/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Yıllara Göre Dış Ticaret, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi: 16/06/2020)
- Uygur, E. (2001). "2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 227, 54-55.